

Udgravningen Kompagnistræde 4-6, Næstved

NÆM 2004:200
KUAS FOR 2003-2122-0464

Udgravningsberetning

Grundstykker og stræder ned mod Susåen –
Forandringer i anvendelsen af området fra begyndelsen af 1100-tallet til
slutningen af 1600-tallet.
v. Turi Thomsen

Næstved Museum 2007

Indhold

1. Indledning	3
2. Topografi	3
3. Kulturhistorisk redegørelse - en kronologisk gennemgang af udgravningens resultat	3
De første spor af menneskelig aktivitet: Hegn og dræn	4
Deponering af affald og inddeling i grundstykker	4
Bygninger og vejforløb	6
4. Undersøgelsens perspektiver	10
5. Baggrund og begrundelse for udgravningen	11
6. Udgravningens metode og målesystem	11
7. Faktuelle oplysninger	12
8. Relevant litteratur	13
9. Sammentegnede MapInfo-figurer m.m. Fig. 1-11	

Beretningsdokumentation:

- **Anlægsbeskrivelse** (i alt 18 beskrevne anlæg)
- **Kontekstbeskrivelse (lag og konstruktioner)** (over ca. 800 kontekster)
- **Fundbeskrivelse** (for 1255 x-numre)
- **Tegningsbeskrivelse** (for 96 multikonteksttegninger, 140 andre tegninger)
- **Fotoliste** (for 440 sort/hvid, 404 dias, 41 røntgenoptagelser)

Ekstern dokumentation:

- **2 stk. Dendrokronologiske analyserapporter, NNU, v. Orla Hylleberg Eriksen**
- **Vedanalyse af tøndestave v. Aoife Daly**
- **Rapport over makrofossilanalyser, NOK, v. Annine Moltsen**
- **Rapport over zoologiske analyser, ZMK, v. Inge B. Enghoff**
- **Rapport for selvstændig keramikgennemgang v. Liselotte Uhrenholdt**
- **Diverse lister og opgørelser, udtræk fra databasen**
- **Alle registreringer er samlet i Archaeinfo (Access) vedlagt CD-rom**

1. Indledning

Undersøgelsen af det ca. 510m² store område ved det tidligere Kompagnistræde 4-6, der udgøres af den nordlige del af matr. 290a (tidligere 293) og 294 (**fig. 1**) blev foretaget af Næstved Museum som et led i Næstved Kommunes forberedelse af grunden til salg og nybyggeri. Næstved Kommune betalte udgravningens omkostninger og stod for rekvirering af nødvendig maskinkraft.

2. Topografi.

Det undersøgte areal befinder sig på den sydvestvendte skråning, der strækker sig ned mod Susåen fra den sandbanke, som Næstveds middelalderlige bykerne er anlagt på. I området findes flere middelalderlige teglstensbygninger bevaret, først og fremmest Kompagnihuset fra 1490-93, der befinder sig på grunden lige overfor og øst for det undersøgte areal, samt lidt længere borte den gotiske Skt. Peders Kirke og Boderne, en langstrakt, sammenhængende bebyggelse, der består af flere udlejningsejendomme fra 1400-tallet. Videre er den tidligere udgravede offentlige badstue, Tuesens Badstue, fra 1480'erne, beliggende sydøst for det udgravede areal. De mange stenhuse, og ikke at forglemme: åhavnen, der har været etableret fra i hvert fald det tidlige 1200-tal, angiver områdets væsentlige betydning i middelalderen. Arkæologisk set er området således af højeste værdi for forståelse af den middelalderlige bys udvikling og struktur.

Ved at kaste et blik på ældre kort og tegninger over byen, bliver man opmærksom på et ganske bestemt bebyggelsesmønster for denne del af byen (**fig. 2**). Man bemærker hér de mange gader og stræder, der har løbet ned mod åen fra byens gamle torv ved Sct. Peders Kirke og Købmagergade på samme måde som Brogade, Kompagnistræde og Møntergade endnu gør det i dag. Dette bebyggelsesmønster kunne i den nærværende udgravning spores tilbage til 11/1200-tallet, og det følgende vil være en redegørelse for den udvikling, der har foregået i anvendelsen af området, fra de ældste registrerede aktiviteter til en bebyggelse nedbrudt i 16/1700-tallet.

3. Kulturhistorisk redegørelse – en kronologisk gennemgang af udgravningens resultat.

Den jævnt skrånende hældning, der findes i området i dag, viste sig i løbet af udgravningen at være delvist menneskeskabt som følge af gentagne deponeringer. I området ud for Kompagnihuset fandtes således overfladen af det sterile sand omtrent 6 m under eksisterende gadeplan, mens det i syd lå omtrent 4 m under eksisterende terræn. Den sandbanke, som byens centrum ligger på, har således fra naturens hånd på dette sted en relativ brat afslutning ned mod åen. At det forholder sig således, kan man svagt fornemme ved at se på Kompagnistrædes eksisterende hældning, der omtrent ud for den nordligste grænse af udgravningsfeltet (ca. midt for Kompagnihuset) bliver mere stejl.

Området neden for skråningen har før deponeringerne dannet et fladere og meget fugtigt område ned mod åen.

Den istidsdannede sandbund i ådalen blev registreret flere steder i udgravningsområdet: dels i den nordvest/sydøst-orienterede del af feltet (Felt I), dels i den nordøstlige del af feltet (Felt II), i området ud for Kompagnihuset (Under udgravningen er der ikke anvendt de korrekte kompasangivelser, derimod er omtalte nord identisk med opad i målesystemet og svarer reelt til kompasret nordøst, dette gælder derfor også for de angivne kompasretninger i beretningen, se fig.1). Undergrundsgrusets overflade fandtes omtrent i kote 2,24 m DNN i

nord og omtrent i kote 0,85 m DNN sydligst i feltet og blev straks efter fremgravningen dækket af konstant fremsivende vand.

Over undergrundsgruset fandtes et omtrent 1 m tykt lag sumptørv, dannet naturligt i det konstant våde miljø, der stedvist har været bevokset med tagrør, pil og ellekrat.

De første spor efter menneskelige aktiviteter: Hegn og dræn.

Det er på den fugtige tørvebund, de menneskelige aktiviteter har haft deres begyndelse. Den ældste daterede aktivitet, der er registreret i udgravningens område, er et østvest-orienteret *vidjeflettet hegn* (A18) (K663) i den nordøstlige del af udgravningsfeltet (Felt II) (fig. 3). Det vidjeflettede hegn (K663) er forstærket eller vedligeholdt med kraftige egetræsplanker fra træer, K663-2/x1240, der er fældet **efter 1072** og K663-4/x1242 **efter 1085**. Hegnet var etableret på et tykt lag af gødning (K741, K742), som allerede på dette tidspunkt har været deponeret i området oven på den naturligt dannede tørv.

Ud over det nordligt beliggende hegn er der nær udgravningsfeltets sydlige afgrænsning (i Felt I) registreret et nedrammet østvest-orienteret *pæleforløb* (A17) (K380, K381, K382, K404 og K422) parallelt med åen. En enkelt prøve x773/K404 blev udtaget til dendrokronologisk analyse af en af de nedrammede planker, der viste sig at komme fra et træ, der var fældet ”**efter 1128**”. Den daterede planke indgik i et yngre forløb, der formodentlig skal tolkes som en reparation/udbedring af et ældre forløb på stedet. Forløbet tolkes etableret som en grænse ned mod åen og det formodentligt mere våde terræn der.

Samtidig med pæleafgrænsningen er der vinkelret på denne registreret en gravet *drængrøft* (A16-1) (K428), der har skullet afhjælpe det konstant indsivende vand. Langs denne grøft fandtes spor efter pæle (bl.a. K383), der kunne tyde på, at grøften også kan have markeret skellet imellem to grundstykker. Dette tidlige forløb af grøft med pæle blev også påtruffet under en tidligere udgravning på stedet, der blev udført i 1995 (AK38, AK39 NÆM1995:104).

De botaniske analyser viser, at vegetationen på sumptørvens overflade nu er blevet slået eller afgræsset.

Deponering af affald og inddeling i grundstykker.

Den østvest-orienterede pæleforløb (A17) kommer en tid til at danne grænsen for den efterfølgende tids deponeringer af affald og husdyrgødning mod det mere fugtige område ned mod åen. Både i den nordlige og i den sydlige del af udgravningen er der således registreret tykke *lag af deponeret gødning og husholdningsaffald* (K537, K658, K668, K742, K750, K752, K758, K772, K773, K776, K781, K783, K784, K786, K789, K792, K794, K795 og K798, m.fl. se evt. søgning i databasen). Lagene varierer i tykkelse, struktur og indhold og resulterer i en hævnings af terrænet på i første omgang omtrent 1 m.

Det ser ud til, at affaldsdeponeringen i det tidlige 1100-tal foregår over det meste af området, men ikke nødvendigvis som et samlet deponeringsområde. I de tykke gødnings- og affaldslag er der både under denne udgravning og i 1995-udgravningen registreret *hegnsførøb* forskellige steder enten i form af regulært vidjefletværk eller i form af forløb af tæt nedrammede pæle. Disse forløb synes for en dels vedkommende at være orienteret nord syd (nordøst/sydvest), mens der i området langs Kompagnistræde også findes enkelte østvest-orienterede (nordvest/sydøst) forløb.

Området ser ud til i 11/1200-tallet at være blevet delt op i hvert fald tre områder /grundstykker, der har været udnyttet på forskellig vis.

På grundstykket længst i vest er der tidligt, formodentlig i slutningen af 1100-tallet, udlagt et *lag af planker* (diverse genanvendt tømmer)(**A14-1**) (K553 m.fl. unavngivne planker) mere eller mindre direkte på den afgræssede tørveflade (K394) i kote 0,95-1.00 m DNN. Plankerne viste sig at være af bøg og kunne ikke dateres. Fladen har muligvis ret hurtigt vist sig at være for fugtig. I hvert fald er plankelaget opgivet – de bedste planker fjernet og derefter har man deponeret fækaliholdigt affald (K537) i flere omgange til en hævnning af terrænet med ca. 70cm. I kote 1,70-1,79 m DNN har man derefter på dette grundstykke etableret en *regulær plankeflade* (**A14-2**) (K524) med nordøst/sydvest-orienterede strøer og et lag af planker og andet tømmer liggende som en tæt, plan flade tværs hen over dem (fig. 4). Plankefladen var slidt og flere steder udbedret med nye planker af varierende kvalitet. Den plankebelagte flade kan tænkes at være en form for gårdsplads, måske beregnet til lagerplads eller arbejdsområde med relation til den nærliggende havnekaj ved åen. Denne plankeflade blev også påtruffet ved udgravningen i 1995 (NÆM1995:104 AJG m.fl.). En tilsvarende plankeflade blev påtruffet under udgravningen til kloaktracé i 1992 (NÆM1992:100 BP m.fl.)

Store *stolper* (K362-1, fældet i begyndelsen af 1200 tallet) og (K551) er på et tidspunkt blevet banket ned eller etableret igennem plankefladen, som således ser ud til at være blevet bebygget - evt. blot med en eller anden form for overdækning af fladen. Stolperne skal evt. ses i sammenhæng med tilsvarende stolper (K363:1, K390, K352, K353, K552, samt en unavngivet syldsten beliggende nord for stolpe K551). Det kan evt. være den (uidentificerede) bygning, der fandtes brændspor efter på pikstensbelægningen (K63) se senere. Plankefladen afgrænses mod nabogrundstykket i øst af et *gærde* (**A9**) (K367, K394, K487, K494) af nedrammede pæle og delvist bevaret vidjeflet. Gærdet er løbende blevet vedligeholdt og suppleret med nye pæle i flere omgange, og stolperne (K352, K353, K552) er etableret ned oven i forløbet, således at gærdets orientering og retning tilsyneladende er blevet respekteret som grænse igennem lang tid.

I udgravningens sydlige område – på grundstykket øst for den plankebelagte gårdsplads (**A14-2**) og sydvest for plankevej (**A15**) blev der ikke registreret anlæg/konstruktioner fra 11/1200-tallet. Derimod er der her fortsat *deponeret forskelligt affald* (K370, K388, K389, K391, K392, K395, K397) hovedsageligt husdyrgødning og affald fra husholdningen. Ud over keramik, knogler, forskelligt husgeråd af træ (drejede trækar og stave fra bødkrede drikkebægre, tønder og andre kar) og jern fandtes et relativt stort antal sko i disse affaldslag (skoene afventer analyse med henblik på typebestemmelse og datering). Keramikken placerer deponeringen til at foregå frem til midten af 1300-tallet. En profilgrøft (K379) blev etableret ned igennem de karakteristiske affaldslag med det store indhold af husdyrgødning tydeliggør deponeringens indflydelse på terrænet (se Profiltegning T31).

I første omgang så det ud til, at der var tale om en konsekvent gødningsdeponering med mere eller mindre regelmæssige afgravninger, hvilket blev tolket som udkørsel af gødning til f.eks. bymarken. For at få en bedre forståelse af de mange lag, blev der udtaget en søjle med prøver til makrofossilanalyse (K385-prøvesøjle) se Makrofossilanalysen for søjlen. Analysen af lagene viste, at der ikke i så høj grad som først antaget kunne være tale om afgravninger og dermed gødningsudkørsel. Der var derimod flere steder tegn på, at der havde været pauser i deponeringen - pauser af så lang varighed, at der var kommet vækst af 1-årige planter på overfladen af lagene. Disse oplysninger betyder, at det er meget sandsynligt, at området afgrænset af pæleforløbet ned mod åen har været udlagt til deponering af affald, og altså ikke som ”ventelads” med henblik på senere udkørsel. Dette tyder på, at der er opstået som led i

en mere generel hævning af terrænet, nærmest at betragte som en form for ”byggemodning” af området.

På et tidspunkt, hvor affaldsdeponeringen er nået op i en tykkelse på omtrent 1 m, bliver der etableret en ny drængrøft (**A16-2**) (K427, K430) omtrent 1 m længere mod øst end den tidligere gravede *drængrøft*(**A16-1**).

Både sydøst og nordvest for den nye drængrøft fortsættes affaldsdeponeringen en tid endnu.

Bygninger og vejforløb

I Felt II fandtes som nævnt, vinkelret på Kompagnistræde, en østvest-orienteret *plankevej* (**A15**) (K757/x1242) dateret til forår/sommer 1226 (**fig. 4**). På det gamle grundstykke nordøst herfor er der på samme tid rejst en *bygning* (**A13-1**) (K706, K729) eller måske, som på det vestligste grundstykke, en overdækket plankeflade (K729:1/x1224 fældningstid efter 1203). Stedet har tilsyneladende været anvendt til håndtering af fisk, for fladen var dækket af et næsten 6 cm tykt lag af fiskeknogler og andet affald (K656) (se den zoologiske analyse af laget x1157 og x1187), som ifølge makrofossilanalysen (x1184) var kommet til lidt efter lidt. Laget er i sin tid ikke blevet ryddet bort, men er senere blot blevet dækket af en ny flade eller *gulvlag* (K657), denne gang af ler/silt. Vest for bygningen og parallelt med denne fandtes en pælerække (**A12**)(K704), der tolkes som dette nordlige grundstykkets afgrænsning mod vejen A2 (se senere).

På det vestligste grundstykke (vest for hegn **A9**) i Felt I dækkes det gamle *plankelag* (**A14-2**) efterhånden af affald og gødning (bl.a. K523, K536). Affaldslaget var meget velbevaret og lå i et ikke særlig tykt lag oven på plankefladen. Man kan tænke sig, at fladen generelt er holdt fri for affald, men på et tidspunkt har man tilsyneladende opgivet at renholde den og har valgt at etablere en ny gårdsplads (**A14-3**) (K53, K63) ovenpå den gamle. Muligvis har der været problemer med for meget vand (måske på grund af det hævede terræn på nabogrunden, hvor affaldsdeponeringen er fortsat), i hvert fald er den nyanlagte belægning hævet ved hjælp af et 40-50 cm tykt lag af meget fint, kompakt sand silt (K53). *Belægningen* (K63) i toppen af dette lag består denne gang af piksten (i kote 1,96-2,03 m DNN). Belægningen er senere blevet plyndret for de bedste sten. Det var kun de mindste og dårligste sten, der var efterladt på stedet og af disse, var langt de fleste ildskørnede. Et stort indhold af aske og trækul i området tyder på, at der har været arbejdet med åben ild på pladsen, men kan evt. også skyldes, at en *bygning* (uidentificeret) på stedet er brændt. Herefter ligger det vestlige grundstykke hen en tid; i slutningen af 1200-tallet (dateret ud fra genstandsmaterialet) er forskelligt affald (organisk materiale og affald i form af sko, keramik og kamme af tak) smidt i gruber (f.eks. K521 med fyld K444) på grunden.

I løbet af 1300-tallet er der igen blevet bygget på den vestligste grund (**fig.5**). I første omgang er det en relativ *spinkel konstruktion* (**A8-1**), muligvis blot et læskur e.l. dog med spor efter et simpelt ildsted (K439) anlagt direkte på jordgulvet. Inde i bygningen er der fundet et tykt lag bestående af en blanding af dyregødning og mange huggespåner (K438). Den efterfølgende *bygning* (**A8-2**)(som muligvis er den der kan ses på fig.4) er bygget med kraftige jordgravede vægstolper (K352, K353, K384-1) og lerklinede vægge. Bygningens vægstolper er i øst sat ned oven pælehegnet (**A9**) ind til nabogrunden. Et af de ældste gulve (K436) i bygningen bestod af groft grus med en belægning af små kantede sten, som har dannet en stabil og slidstærk gulvflade. Oven på dette gulv fandtes adskillige gulvlag og reparationer i form af tykkere og tyndere lag ler (K377, K378, K420, K437). På alle disse gulvflader fandtes koncentrationer af ildskørnede sten samt meget fint trækul, som tyder på, at bygningen generelt har haft ildsted i den sydligste del. Kun i den ældste fase kunne ildstedets placering fastslås med sikkerhed. En kraftig stolpe (K476) har stået i et skillevægsforløb tværs igennem huset, og bygningen har i en længere periode været delt i to

rum. Ydervæggen mod øst bar ligeledes præg af at være vedligeholdt, i hvert fald var et par af stolperne her blevet fornyet mindst én gang. Bygningens vægge mod sydvest, nordvest og nordøst blev ikke fundet og kun gulvenes begrænsning mod nordvest viser, hvor langt bygningen har strakt sig i denne retning.

Sandsynligvis samtidig med den ældste fase af denne bygning (**A8-1**), er der vest for den anlagt en *vej* (**A5**), hvis placering ligger i forlængelse af dagens skel imellem Musikskolens grund og Købmagergade 4. Denne vestlige vej vedligeholdes løbende og forbedres med nye lag sand (K54, K56, K64, K144, K146, K450, K451, K453, K455) og ved plyndring og genbrug af pikstenene (K145). På visse tidspunkter har vejen været afgrænset med hegn af forskellig karakter (K116, K174, K187) mod øst.

Langs nabogrundstykket på østsiden af grøft A16, (dvs. midt i Felt I), etableres et andet *vejtracé* (**A2**)(K409, K408, K407, K406, K306, K255, K254, K253, K252, K194, K165, K164) kantet med nedrammede pæle (K437, K418, K416 m.fl.) og for de senere fasers vedkommende med store fladtlagte kantsten (K290). Muligvis bestod den første vejbelægning af grenris, grene og diverse planker (plyndret) trafikflade (K409) omtrent i kote 2,20 m DNN. Senere udskiftes plankerne med stabile lag af kompakt sand (K408, K407) (dateret ud fra keramikken til omk. 1350), der formodentlig har været udlagt som underlag for en (plyndret og genanvendt) pikstensbrobelægning bevaret i form af et omrodet smudslag/plyndringslag (K306). I forbindelse med udbedringer af vejen har man også her plyndret den gamle pikstensbrobelægning for at kunne genanvende den efter pålægning af nyt sand. Flere sådanne omlægninger af vejen blev registreret på samme måde, som det var tilfældet ved den vestlige vej (**A5**). Vejens forløb stemmer i placering og orientering med en forlængelse det eksisterende matrikelstel imellem matr. 295 og 296 (Købmagergade 4 og 6), der således ser ud til række tilbage til i hvert fald begyndelsen af 1300-tallet. Vejen (**A2**) er fra omk. 1325 (K286:1/x971 dendrodateret) afgrænset af et plankeværk (**A10**)(K286) mod grundstykket øst for vejen. De løbende vejudbedringer er ikke blevet udskilt i selvstændige faser.

På grundstykket imellem vej A2 og hegn A9 (det midterste), fandtes der længst mod vest, ganske tæt op ad hegnet (A9) til den vestligste grund, en nedgravet *latrintønde* (K149) med meget velbevaret indhold. På et tidspunkt, hvor affald m.m. er vokset op omkring tøndens kant, har man placeret endnu en tønde (uden bund)(ikke navngivet) oven i den ældre tønde på stedet. Genstandene fra lagene, der kommer til omkring tøndens daterer sig til tiden 1300-1450. Tøndestavene var af eg og stammede fra træer, der var fældet en gang i mellem 1355 og 1372 (x816). Der blev udtaget en prøve (x730) af indholdet i tøndens således, at det vil være muligt at få analyseret, hvad brugerne af tøndens har spist på den tid.

Det er meget sandsynligt, at tøndens har fungeret som latrin til det *beboelseshus* (**A7-1**), der blev anlagt på grundstykket. Huset har haft gulve af ler og lerklinede vægge (K251, K259 K271, K272, K276, K287, K289, K291 m.fl.) og har i hvert fald haft en større støttestolpe stående på en stor syldsten (K285) i en nedgravning (K278) midt i et østvest-orienteret skillevægsforløb (K274, K382, K283 m.fl.). Der har været placeret et ildsted i rummet syd for skillevæggen, og det nordlige rum har haft adgang til vejen (**A2**) i øst. Gulvet i området for indgangspartiet (K287) var meget slidt, og man har forsøgt at udbedre det ved at lægge flade sten ned sand og ler, hvor det var mest udsat lige indenfor døren. Langs vejen har bygningens vægge tilsyneladende været rejst på en fodrem liggende på en syldstens række (K290) lagt ned oven i den tidligere rende (**A16**) langs vejen. Som for det vestligste grundstykke har bygningen næsten udfyldt hele grunden fra hegnet (**A9**) i vest til vejen (**A2**) i øst. Bygningens udstrækning i syd og nord blev ikke fundet. Bygningen dateres ud fra keramik fundet i skillevæggen stolpehul løseligt til 13/1400-tallet.

I området ud mod Kompagnistræde, øst for vej A2 er der tilsyneladende fortsat deponeret affald og gødning. Muligvis skal etableringen af plankeværket (A10)(K286) mod vejen, ses i sammenhæng med den første bebyggelse på dette grundstykke. Grundstykket afgrænses i nord af et vidjeflettet hegn (A11)(K723), der har samme orientering og omtrent samme placering som det ældre vejforløb A15. A15 og A11 har ikke eksisteret samtidigt, men bekræfter indtrykket af en stabil og tidlig udlagt grundstruktur i området. Grundenes afgrænsning ud mod Kompagnistræde i øst ikke blev erkendt indenfor udgravningens område.

Bebyggelsen af den sydligste af grundene ud mod Kompagnistræde kommer først til senere (fig. 6). Det ældste byggeri (A3-1) på grunden her er af en lidt anden karakter, end det byggeri vi hidtil har set på de andre grundstykker. Den mest markante forskel for den ældste fases vedkommende er et kraftigt *mørtelgulv* (K647), som tilsyneladende er kommet til i bygningen efter at et *ældre hus* på stedet er brændt. Eller der kan være tale om at mørtelgulvet er udlagt på et ældre jordgulv/evt. stærkt formuldet eller brændt trægulv, således som bygningen synes at have haft det i den sydligste del af formodentlig to rum. De to forskellige gulvbelæggninger med mørtelgulvet mod nord og muligvis et stærkt formuldet trægulv K108 udlagt på et lag af groft sand/grus K102 (evt. er der tale om smudsflade på jord/sandgulv) mod syd tolkes som to forskellige rum. I det nordlige rum repræsenterer stolpen K736 formodentlig rummets bærende midterstolpe. Bygningen har ligget med langsiden til strædet og har haft en udstrækning på 5-6x6-7m og skærmet mod vejforløbet A2 i vest med plankeværket A10/K286. K666 er en liggende bjælke, en fodrem der synes at repræsentere bygningens udstrækning mod nord. I vest fandtes bygningens afgrænsning i form af væggrøft/plyndret syldstensgrøft K690. Grænserne mod syd og øst blev ikke fundet indenfor udgravningens afgrænsning.

Bygningen har på samme måde som de tidligere omtalte huse fyldt grundstykket næsten helt ud.

Grundstykket afgrænses mod vest af plankeværket A10/K286 og mod nord af fletværkshegnet A11/K723. I området nord for bygningen har der eksisteret et *indhegnet område*, hvor lagene viste tegn på sporadisk vækst længst mod nord langs fletværkshegnet fandtes en nedgravet *latrintønde* (K672), som tolkes at høre til husstanden. Der blev fundet spor efter flere latrintønder i området, men det kunne ikke vurderes, hvilke tønder, der har hørt til hvilke bygningsfaser.

Grundstykket nærmest Kompagnistræde ser ud til at have haft samme bredde som de andre, men dets udstrækning og Kompagnistrædes placering og bredde på dette tidspunkt er ukendt.

Lige nord for hegnet A11 blev der fundet endnu en *latrintønde* (K731), som antages at tilhører det nord for liggende grundstykke i Felt II. Her blev der ikke registreret nogen tilhørende bebyggelse og en evt. anden afgrænsning mod nord blev heller ikke registreret, da området var meget forstyrret af de senere byggerier i området og desuden gennemskæres af nedgravningen til kloakledning fra 1992.

I den nordøstligste del af udgravningsfeltet ser det ud til, at den ældre bygning på stedet har været nedbrudt i et stykke tid. Det er muligt, at de *to latrintønder* (K716 og K718), der blev fundet i Felt II ganske tæt ved på Kompagnistræde, har været i brug samtidig med bygningen i nordøst. Det kunne ikke helt afklares.

Tønderne viste sig at være af bøgetræ og kunne ikke i sig selv dateres, men det kunne derimod et solbær som blev fundet i forbindelse med den botaniske analyse af indholdet (K719/x1209) i tønde K718. Bærret, en kærne fra bærret blev sendt til C14-datering i Kiel og kom ud med dateringen 1440 (se dateringsrapport). Den botaniske analyse af indholdet i det to tønder gav nogle meget spændende resultater i forhold til, hvad der er blevet spist. Det er

således tilsyneladende ikke bare hver mands kost, brugerne af tønderne har haft adgang til. De to tønder ser endvidere ud til at være etableret, benyttet og nedlagt nogenlunde samtidigt, men med en vis sæsonbetinget forskel på indholdet. Tønderne erstatter således ikke hinanden og der blev heller ikke fundet spor efter et hegn eller lignende, der har skilt dem ad, således som det var tilfældet for den sydligere beliggende grund. Tønderne må således antages at tilhøre samme husholdning. Med det lidt senere opførte Kompagnihus beliggende lige i nærheden er det fristende at opfatte tønderne og deres specielle indhold som tegn på, at de har tilhørt en finere/rigere og muligvis også en større husholdning på grunden.

I løbet af 1400-tallet ser det ud til, at der er foretaget en forandring i området hen imod *større grundstykker* (**fig. 7**). De to nordsyd-orienterede vejføringer (A2 og A5) opretholdes, men hegnet (A9) imellem dem nedlægges. Bebyggelsen på de to gamle grundstykker i Felt I er opgivet og området ser herefter mest ud til at repræsentere en form for "bagområde" med affald og forskellige nedgravninger med ukendt funktion samt en enkelt latrintønde (K336) der også blev påtruffet under udgravningen i 1995(1995:104 AFA m.fl.).

På grunden langs Kompagnistræde sløjfes skellet (A11) mod nord, men det vides ikke, om der er etableret et nyt hegn f.eks. i området for kloakkens linieføring. Det ældste hus (A3-1) på grunden er muligvis brændt eller måske kun delvist brændt, for ovenpå det gamle mørtelgulv er fundet dels et brandlag eller kraftigt smudslag (K648) men også et nyt *gulv af munkesten* (K159) lagt i et afretningslag af sand (K687, K693)(**A3-2**). Længst i nord ser området ud til at have ligge ubebygget hen, måske med dyrkning eller i hvert fald med en eller anden form for vækst (urtegård/kålgård?).

Formentlig på et tidspunkt i 1500-tallet er *bygningen langs Kompagnistræde* på det sydligste grundstykke bygget fuldstændigt om (**A3-3**), og den ældste bygnings spinkle syldstensfundering erstattes af store kampestensfundamenter (**fig. 8**). Huset ser ud til at måle mere end 10 x 14 m med langsiden liggende ud til Kompagnistræde. Der er registeret flere rum i bygningen: Ud mod Kompagnistræde blev der registreret i hvert fald tre rum: to næsten kvadratiske rum med pikstensbelægning på henholdsvis nordsiden (K498) og sydsiden (kun observeret under maskinafgravning) af en østvest-orienteret forbindelsesgang med gulvbelægning af genanvendte munkesten (K497). Denne ruminddeling tyder på at huset er bygget i løbet af 1500-tallet. I nord danner et kraftigt (unavngivet)kampestensfundament huset afgrænsning, mens afgrænsningen mod syd er mere usikker pga. moderne afgravninger og feltets udgravningsgrænse. I øst markerer det kraftige fundament (K557) en eller anden form for kraftigt funderet mur (ydermur?) på østsiden af den fandtes pikstensbrolægningen (K509), og det kunne ikke afgøres, hvorvidt denne brolægning er gulvbelægning i et rum langs gaden eller om der mere sandsynligt er tale om en udendørs brolægning, der måske har været overdækket af et udhæng. Den vestligste del af huset er ødelagt af den senere plyndring (K155) og yngre ledningsføringer.

Bygningens stabile gulve og kraftige fundering samt et stort indhold af teglfragmenter i nedbrydningslagene efter den, kunne tolkes som et teglstensbyggeri i lighed med Kompagnihuset, men dertil har fundamentene trods alt ikke tilstrækkelig bredde. Det mest sandsynlige er, at huset har været opført i bindingsværk med teglstensudfyldte tavler. Nedbrydningslagene efter bygningen indeholdt keramik og andre genstande, der daterer dets nedbrydning til slutningen af 1600-tallet. Det virker derfor meget sandsynligt, at nedbrydningen skal ses i lyset af de svære nedgangstider efter svenskekrigens afslutning i 1660-erne.

I udgravningsfeltets nordligste del fandtes desuden sporene efter en nedbrændt, mindre bygning (**A6**) med spinkle lerklinede vægge (K634) og stampet lergulv (K640) og muligvis

udvendige tagbærende stolper (K636). Det var kun bygningens sydvestlige hjørne, der blev påtruffet, så øvrige sammenhæng og funktion kunne ikke afgøres.

En stor stensamling (K720) på østsiden af vejforløb A2 kunne ikke bestemmes som vejbelægningssten, da stenene dels var ukarakteristisk store og ikke var specielt plant. De tolkes derimod som resultat af en nedbrydning, formodentlig fundament til en bygning i området, og skal da evt. ses i sammenhæng med den nord for liggende plyndrede fundamentsgrøft, hvor plyndringsfyldet (K700) ud over enkelte store kampesten indeholdt en del mørtel og mange teglbrokker. Bedste bud på tolkning kunne være en stensat havemur, der har dannet afgrænsning mod vej A2 i vest. Ned igennem det nedbrudte fundament er på et tidspunkt gravet en tønne, formodet latrintønne (K709), hvis tilhørsforhold i øvrigt er ukendt.

Det østligste af de to *vejforløb* (A2) ser ud til at være udvidet til en samlet vejbredde på ca. 5 m, men herefter ser det ud til, at begge de nordsyd-orienterede vejforløb er opgivet. I hvert fald stammede fundene i affaldslaget (K164) på de yngste bevarede brostensbelægninger fra 15/1600-tallet.

På et tidspunkt i begyndelsen af 1700-tallet bebygges grundstykket langs Kompagnistræde igen, denne gang med flere *bygninger* (A1, A3, A4), der mere eller mindre bygges sammen ud mod gaden (**fig. 9**). Den moderne nedbrydning af dem har været meget grundig (K155, K548, K549 m.fl.) og kun sporene efter store og små kampestenfundamenter samt sporadiske murstykker opført i gule flensborgsten vidner om deres eksistens. På området længst mod nordøst fandtes *to brønde* (K610, K613), som muligvis har afløst hinanden eller som kan have fungeret til hver sin private husholdning, således som det er foreslået på fig.9. Begge brønde har været etableret udendørs. Den ene af dem var opført af træ, med en ydre brøndramme af liggende planker (K610), og en inderbrønd (K641), hvis sider bestod af en udhulet bøgestamme. Den anden brønd (K613) var en regulær muret brønd, hvor brøndrammen var bygget op af gule flensborgsten i form af let krummede formsten.

Nordligst i udgravningsfeltet fandtes de kraftige fundamenter (K628, K627) til en bygning (A4), der formodes at have ligget med langsiden til Kompagnistræde. Bygningens fundamenter har været gravet ind i det skrånende terræn og har stået med blanksider ud mod syd og vest. På sydsiden af bygningen fandtes brolægning K632 og op langs vestsiden fandtes der spor efter trappetrin i brolægningen.

Syd for A4 var forstyrrelser og afgravninger dominerende og det var kun enkelte, usammenhængende fundamentsforløb (K624, K625, K637, K642, K644) som her er forsøgt samlet til en sammenhængende bygning (A1). De fleste af fundamenterne bar præg af tilføjelser og forandringer, så det er meget tænkeligt at der skjuler sig flere byggefaser eller flere bygninger i sammenhængen.

Sydligst i området er der tilsyneladende blevet bygget endnu engang oveni det store hus (A3-3). De her nævnte yngre huse må formodes at kunne identificeres i det ældre kortmateriale, samt i de skriftlige kilder, brandtaksationer o.l.

4. Undersøgelsens perspektiver

Undersøgelsen ved Kompagnistræde 4-6 gav meget væsentlige oplysninger ikke bare om byens gadenet og opdeling i grundstykker, men også om anvendelsen af det enkelte grundstykke og ændringer i deres brugen gennem tiden. Den komplekse udnyttelse af arealerne til oplagring, affaldsdeponering, bebyggelse og strædeforløb viser en overraskende stor diversitet i udnyttelsen af de enkelte grundstykker samtidig med, at udgravningens hegn og gærde angiver en konservatisme i de én gang etablerede parceller, der viser flere sammenfald med vore dages matrikulering. Forbløffende er også den enorme

affaldsdeponering, der har fundet sted på disse bygrunde, og som i særdeleshed i den tidlige middelalder omkring 11/1200-tallet har karakter af egentlig landindvinding/byggemodning af det tidligere sumpede engareal ned mod Susåen.

Mulighederne for dybere indsigt i det tidlige Næstveds udvikling i området er helt unik og der bør kun graves yderligere i området, hvis der sikres ekstra gode betingelser for de arkæologiske undersøgelser da der ellers vil gå megen viden tabt.

5. Baggrund og begrundelse for udgravningen

Udgravningen blev udført som en del af de forudgående arkæologiske undersøgelser i forbindelse med Næstved Kommunes bygemodning af arealerne ned til Susåen. I forbindelse med etableringen af en kloakledning blev dele af arealet arkæologisk undersøgt i 1992 (jf. NÆM 1992:100), ligesom der igen i 1995 blev udført undersøgelser i forbindelse med etablering af ny tilkørsel til den daværende Bredstrædeparkering (NÆM 1995:104). Ved begge disse udgravninger fremkom meget væsentlige arkæologiske spor bl.a. i form af bygningsrester, der tydede på bebyggelse tilbage til 12/1300-tallet, plankelagte vejforløb samt forskellige pæle- og hegnsforløb. Disse undersøgelseres resultater sammen med den generelle viden om Næstved middelalderlige topografi i det gamle havneområde foranledigede nærværende udgravning.

6. Udgravningens metode

Udgravningsfeltet repræsenterer et område som indgår i Næstved Kommunes lokalplan for nybyggeri i det gamle havneområde. Området betegnes af kommunen som "Byggefelt 3". (Fig. 1, Fig. 10 og 11) Feltet skulle undersøges ned til steril bund, så kommunen kunne sælge grunden uden yderligere forpligtelser af kulturhistorisk karakter til køber. Da jorden ikke måtte fjernes fra arealet, blev udgravningsfeltet delt op i to forskellige undersøgelsesfelter (Felt I og Felt II), der er udgravet hver for sig. Der er ingen tvivl om, at undersøgelsen kunne være foretaget mere effektivt (hurtigere) og med en større helhed i resultatet, hvis det store og spændende udgravningsfelt havde kunnet undersøges som ét samlet felt.

Felt I lå vinkelret på Kompagnistræde i et område på ca. 4 x 29 m. Det blev gravet med maskine ned til uforstyrrede kulturhistoriske spor i en dybde på ca. 1,50 m. Længst i vest udvidedes feltet mod nord med 4 x 15 m. Efter maskinafgravningen afdækkedes anlæg og lag med håndkraft med skovl og graveske. Undersøgelsen tilstræbtes at foregå konsekvent stratigrafisk og for en stor del efter principperne for "single context registrering", hvor de enkelte lag registreredes og afgravedes som selvstændige enheder, samt registrering af alle profiler. Da en del af området viste sig at være dækket af gødningslag af betragtelige dimensioner, som det ikke ville være hensigtsmæssigt at håndgrave, blev der på to udvalgte steder med maskine gravet smalle profilgrøfter (K379 og K513) igennem gødningslagene ned til den sterile undergrund.

Oversigt over målesystem, profilgrøfter og registrerede profiler findes på Fig. 10.

Felt II strakte sig langs Kompagnistræde i et område på ca. 13 x 28 m. Dette felt undersøgtes hovedsageligt i form af langstrakte maskin gravede 2 m brede grøfter (K645, K740 og K755), hvor profilerne registreredes med henblik på udvælgelse af anlæg til yderligere undersøgelse. Disse udvalgte anlæg blev undersøgt i profil og flade.

Inddragelse af naturvidenskabelige undersøgelser skete i begge felter i form af årringsdatering af udvalgte træstykker, makrofossilanalyse af udtagne prøver, hvor de

arkæologiske iagttagelser ønskedes uddybet, samt zoologisk analyse og dyreartsbestemmelse.

Målesystemet er lagt ind efter det først udlagte felt (Felt I) således at x -aksen er parallel med feltets sydgrænse, og y-aksen ligger parallelt med feltets vestgrænse. Målesystemet er ikke kompasret men ligger skævt således, at orienteringen nord-syd ret beset burde hedde nordøst-sydvest. (se feltoversigt indtegnet på matrikelkortudsnit, Fig. 1.) Systemet blev fikseret ved hjælp af 6 punkter i systemet opmålt af landinspektører Toft og Malmskov (**Fig. 11**).

7. Faktuelle oplysninger

Lokalitet	- Kompagnistræde 4-6, matr. 290a (tidligere 293) og 294, Sagen går samlet under betegnelsen ”Byggefelt B3”
Kulturarvsstyrelsens j.nr.	- KUAS FOR 2003-2122-0464
Næstved Museum j.nr.:	- NÆM 2004:200 Original dokumentation i form af beretning, tegninger, fotografier og genstande opbevares på Næstved Museum, Ringstedgade 4, 4700 Næstved Original dokumentationen består af: 1255 fundnumre, 798 lag- og anlægsnumre, 96 tegninger, 15 sort-hvid film og 15 farve dias film samt beretningen. Desuden 2 rapporter over de dendrokronologiske analyser, 1 rapport over de gennemførte vedanalyser, 1 rapport for de botaniske undersøgelser samt 1 rapport for det zoologisk undersøgte materiale. Alle tegninger er scannet og relevante uddrag er digitaliseret i MapInfo og findes sammentegnet, eksemplificeret ved figurerne Fig. 1 – 11.
Bygherre	- Næstved Kommune
Daglig leder	- Arkæolog Turi Thomsen
Udgravningen blev foretaget af	- Arkæologerne Liselotte Uhrenholdt, Jesper Bade Poulsen, Søren Skriver Tillisch, Hans Mikkelsen og - arkæologistuderende Caroline Paulsen, Mads Leen Jensen, Mads Drevs Dyhrfjeld-Johansen, Sanne Munk Hansen, Signe Mortensen, Lars Søgård Sørensen, Camilla Post, Kirstine Haase, Christian Klinge, Dorthe Horn Petersen, Kenneth Nielsen og Line Borre Christensen. - Søren Terkildsen fra Museumslauget foretog med jævne mellemrum afsøgning i udgravningen med detektor
Ansvarshavende	- Museumsinspektør Thomas Roland
Udgravningens tidsrum	- 01.06.04 til 12.11.04
Konservering af gestandsmaterialet	- Storstrøms Konserveringscenter v. Karen Urth
Areal	- ca. 510 m ² ned i en dybde af 4-6 m under eksisterende terræn.
Fiksering af udgravningsfeltet	- Landinspektørfirmaet Toft & Malmskov, Næstved

8. Relevant litteratur

Andersen, A.1987: *Middelalderbyen Næstved*.

Hansen, P.B. 1994: Næstved – by og stad. *Liv og Levn* 8.